

Forud for skildringen af dette procesopgør redegøres der meget detaljeret og veldokumenteret for Rostocks økonomisk-sociale og politiske struktur i slutningen af det 18. årh. Rostock var i det 18. årh. ikke hjemsted for manufaktur- og fabriksvirksomhed, og byens produktionsliv var udelukkende baseret på gammelt laugshåndværk, som for en væsentlig del udøvedes af enkelte laugsmestre. Byens overklasse var storkøbmændene og skibsrederne. Uden for disse samfundsgrupper stod, hvad H. S. – med et udtryk formuleret af Friedrich Engels – kalder »die vorproletarischen Schichten« af tyende, arbejdsfolk, håndværkssvende m. m., som i 1769 omfattede 43 % af Rostocks befolkning. Et langt afsnit er viet en detaljeret og på skatteregnskabsstudier baseret analyse og karakteristik af denne samfundsgruppe.

Storkøbmændene styrede byen. Det almægtige og selvsupplerende byråd stod i et »feudalt herskabsforhold« til den øvrige befolkning og var både formelt og reelt nært forbundet med Hundredmandskollegiet, hvori alene storkøbmænd havde sæde. Her over for stod »De Tusinde«, som var håndværkerlaugene – stedse mere politiske – repræsentation, men som ganske var uden formelle magtbeføjelser.

På grundlag af omfattende undersøgelser i statsarkiverne i Rostock og Schwerin skildres og fortolkes så den politiske kamp i årene 1748–88 mellem Rostocks råd og de mecklenborgske hertuger. Under denne strid krævede hertugerne det anerkendt, at Rostock helt var underlagt deres suverænitet. De allierede sig i denne kamp på en for deres sag afgørende måde med »De Tusinde«, men bidrog derved samtidig til dannelsen af en politisk bevidst håndværkeropposition til rådsstyret, som til gengæld intet fik ud af alliancen. I arvetraktaten af 1788 fik hertugmagten sin overhøjhed fastslået og rådet bevarede sin magtposition uantastet indadtil. Håndværkeroppositionen kom ganske til kort. Den kom dårligt nok til orde på grund af opgørets karakter af retsstrid og blev så at sige gnedet itu mellem hertug og råd. I forklaringen herpå kommer forfatterens historiesyn markant til udtryk. Håndværkerlaugene ville ikke indgå den revolutionære alliance med de førproletariske samfundsgrupper, som kunne have sikret tilstedeværelsen af en politisk opposition og på kort sigt også have opnået resultater. På sine præmisser er bogen en særdeles kompetent redegørelse for et kompliceret politisk forløb.

Morten Westrup

P. J. Marshall: Problems of Empire: Britain and India 1757–1813. George Allen and Unwin Ltd., London, 1968, Historical Problems: Studies and Documents, 3, ed. G. R. Elton. xii + 239 s.; 35 s.

Ud fra den pædagogisk rigtige opfattelse, at »documents thrown naked before the untrained mind turn from pearls to paste« (p. vii) er serien »Historical Problems: Studies and Documents« blevet forsynet med en omfattende historisk introduktion. Det foreliggende bind omhandler de problemer, som den britiske ekspansion i Indien rejste for den britiske regering og for den britiske offentlighed. Den territoriale ekspansion rejste vidtrækkende problemer af politisk, økonomisk og etisk art; og den truede samtidig med at forstyrre den omhyggeligt justerede balance imellem krone, kabinet og parlament.

Peter Marshall, der er lektor ved London University og som er kendt for sin Warren Hastings-forskning, har med megen kyndighed udvalgt 45 dokumenter og dokumentuddrag, der på udmærket vis belyser denne problematik. I perioden fra Plassey 1757 og frem til the East India Company's oktrojfornyelse i 1813 blev principperne for forholdet imellem England og Indien lagt fast; og i sin introduktion (pp. 15–104) gør udgiveren rede for de mange facetter i dette komplicerede forløb.

I første række sigter »Problems of Empire« mod at bruges til undervisning. Der er der-

for grund til at understrege, at den fyldige introduktion giver andet og mere end en indføring i den umiddelbare baggrund for de publicerede aktstykker. Udfra sin egen forskning har Peter Marshall været i stand til at supplere tidligere forskning af blandt andre Lucy S. Sutherland, C. H. Philips og Vincent T. Harlow. Introduktionen repræsenterer i sig selv selvstændig forskning af betydning for enhver, der vil beskæftige sig med forholdet imellem England og Indien i det centrale første halve århundrede efter Plassey.

Ole Feldbæk

Roger Anstey: The Atlantic Slave Trade and British Abolition 1760-1810. Macmillan, London, 1975. XXIV+456 s. £ 10.

Siden Eric William i 1944 publicerede sin bog *Capitalism & Slavery* har diskussionen om hans teser spillet en dominerende rolle i debatten om den atlantiske slavehandels økonomiske betydning og ophævelse. Forfatteren til denne bog, der i dag er professor ved Universitetet i Canterbury, har selv tidligere givet flere vægtige bidrag til denne debat. Den foreliggende bog kan opfattes som en slags antitese til Williams bog. Dens første hovedafsnit er i sin essens en afvisning af Williams påstand om, at det var den atlantiske slavehandel og de vestindiske plantagekolonier, som skabte den økonomiske baggrund for den industrielle revolution i England. For at tilbagevise Williams påstand, har Anstey beregnet omfanget og rentabiliteten af engelsk slavehandel i perioden 1761-1807. Hvad omfanget angår er det stort set en bekræftelse af Philip D. Curtins beregninger. Hvad rentabiliteten angår vises det, at profitniveauet ikke, som ofte hævdedet, var ekstraordinært højt. Inspireret af amerikanske cliometrikere – især Stanley L. Engerman – beregner Anstey derefter slavehandelens bidrag til Englands bruttonationalprodukt til under 1 %. Da Anstey endvidere mener, at det kun har marginal interesse at diskutere de vestindiske plantagekoloniernes bidrag til kapitaldannelsen i England i denne forbindelse, er det klart, at han aldeles ikke kan mene, at den industrielle revolution var finansieret af slaver og sukker.

De sidste tre hovedafsnit i bogen handler dels om abolitionismens ideologi og dels om den politiske kamp forud for slavehandelens ophævelse i 1807. Mens Williams ud fra en meget deterministisk marxistisk model fremstillede slavehandelens ophævelse som den uundgåelige konsekvens af en overproduktionskrise for sukker og ikke tillagde den ideologiske overbygning større betydning, er dette netop det centrale for Anstey. Bogen indeholder en fortrinlig analyse af negerslaveproblemetets behandling hos teologer, filosoffer og forfattere i det 18. årh., og det viser hvorledes moralfilosoffernes principper om frihed, godgørelse og lykke stred mod slaveriet. Anstey lægger speciel vægt på at analysere den evangeliske bevægelses (i. e. en puritansk, lavkirkelig vækkelsesretning inden for Den anglikanske Kirke) betydning for abolitionismen, idet han mener, at »the Evangelicals« lagde stor vægt på disse principper i deres teologi og gav dem en ny dimension (se f. eks. s. 198). Da Anstey endvidere fremhæver, at frelse for »the Evangelicals« også betød frigørelse fra fysisk slaveri, er det ganske logisk, at han med en jævnførelse til Max Weber konkluderer, at abolitionen »will provide not least a major component of a model of the role of religion in reform, or, perhaps, of 'The Salvation Ethic and the Spirit of Reform'« (s. 413). Interessant er også analysen af, hvorledes det i 1806 under heldige politisk-økonomiske omstændigheder ved at slå på den nationale interesse lykkedes abolitionisterne at få Parlamentet til at ophæve den engelske slavehandel til udenlandske kolonier. Denne »selviske« lov ophævede over halvdelen af Englands slavehandel og ryddede vejen for dens totale ophævelse.